

Kartering av gravfält vid Sylta

En välbevarad del av ett undersökt gravfält

Arkeologisk särskild utredning

Köping 39:1
Sylta 2:10 och 2:12
Köpings stad
Västmanland

Örjan Hermodsson

Kartering av gravfält vid Sylta

En välbevarad del av ett undersökt gravfält

Arkeologisk särskild utredning

Köping 39:1
Sylta 2:10 och 2:12
Köpings stad
Västmanland

Örjan Hermodsson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2008

Omslagsfoto: I fonden skymtar den tydligaste stensättningen med välbevarad kantkedja på gravfältet Köping 39:1, Köpings kommun, Västmanland. Foto: Förf. 2007-11-01.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-86019-11-2

Tryck: Just Nu, Västerås 2008

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Bakgrund	5
Målsättning och metod	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Undersökningsresultat.....	7
Tolkning och utvärdering	7
Referenser.....	9
Kart- och arkivmaterial	9
Otryckta källor.....	9
Litteratur.....	9
Tekniska och administrativa uppgifter	10
BILAGOR	11
Lista över anläggningar på gravfältet Köping 39:1 vid Sylta.....	12

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en ring. Utdrag ur gröna kartan.
Skala 1:50 000

Sammanfattning

Med anledning av en tillfällig besiktning, fick Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen i uppdrag av Länsstyrelsen i Västmanlands län att bedöma status och kartera kvarvarande fornlämningar på det år 1962 delvis undersökta gravfältet vid Sylta, Köpings stad. Det var upptaget som helt undersökt och borttaget i FMIS. Karteringen utfördes av författaren den 1 november 2007. Då påträffades en välbevarad del av gravfältet omfattande 13 runda, övertorvade stensättningar, en oval, övertorvad stensättning och en stensträng. Av dessa är 12 upptagna på en gravfältskarta från år 1957.

Bakgrund

På fastigheterna Sylta 2:10 och 2:12 i Köpings socken kvarlåg, enligt besiktning den 7/9 2007 av Stefan Elgh, Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen, större delen av gravfältet Köping 39:1. Problematiken kring detta gravfält hade uppmärksamats vid ett arbete med rapporten från en tidigare undersökning vid gravfältet (se nedan). Vid fornminnesinventeringen 1988 bedömdes gravfältet som undersökt och borttaget. Enligt beskrivning i FMIS var gravfältet upptaget på den geologiska kartan 1864 och omnämnt av Österberg (1934). I beskrivningen till den geologiska kartan står: *"Åttebögar – söder om Sylta, flera låga, dels med dels utan stensättningar"* (Ortnamnsregistret). En kartering av gravfältet genomfördes 1957 av C. Varenius och V. Eriksson (fig. 4). Då dokumenterades sammanlagt 14 fornlämningar. År 1962 företogs en undersökning av delar av gravfältet med anledning av utbyggnaden av E18, etappen Västjädra – Köping (Simonsson 1964). Enligt rapporten berördes endast två av de 1957 karterade fornlämningarna. Förutom de två kända fornlämningarna påträffades ytterligare 21 anläggningar, varav en båtgrav, 16 stensättningar, två härdar, tre stenklädda jordfyllda gropar och ett svartjordslager. Anläggningarna bestod av runda, låga, ganska oregelbundna stensättningar med jordfyllning. Båtgraven låg längst ut i gravfältets västra kant. Den låg i slutningen på ett större djup än de övriga gravarna. Den var fylld med ganska stora, skarpkantade stenar. Endast rostklumpar påträffades. De övriga undersökta anläggningarna utgjordes av brandgravar, förutom en som var fyndtom. I brandgravarna framkom bl.a. tre fragmentariska silverbleck, en dubbelskalig oval spännbuckla, ett ovalt bronsspänne, fem järnknyvar, en spjutspets av järn, 12 järnpilspetsar, en järnnyckel, ett eldstål, en bjällra, en sporre, glas- och glasflusspärlor, benkamsfragment och ett hängbryne i sten. Fyndmaterialet tyder på en datering av de undersökta anläggningarna till senare delen av 900-talet.

År 1991 utfördes en arkeologisk utredning av väg E18 mellan Köping och Hälltuna. Vid fältinventeringen observerades bränd lera och skörbränd sten i åkermark i direkt anslutning till södra delen av Sylta bytomt, som idag ligger alldeles norr om det karterade gravfältet. I rapporten kopplar man samman fältobservationerna med de fynd av boplatsskarakterer som gjordes i gravfältets södra del år 1962 (ATA dnr 2755/91). Det är egendomligt att det står i rapporten att Köping 39:1 omfattar ett gravfält med 14 runda stensättningar. Den felaktiga bedömningen av andragångsinventeringen 1988 borde redan i samband med denna utredning ha åtgärdats.

Under år 2000 berördes Köping 39:1 av en arkeologisk förundersökning vid en fiberoptisk kabeldragning (Carlsson & Ahlström 2003).

Målsättning och metod

Utredningens målsättning var att kartera, beskriva och klargöra statusen på det enligt FMIS borttagna gravfältet. Två dagar ägnades åt förberedande arkiv-, kart- och litteraturstudier. I FMIS beskrivningen finns angivet en rad ATA-handlingar, rapporter och litteratur som berör gravfältet. Kontroll av äldre historiskt kartmaterial gjordes för att ta reda på var Sylta by har legat i förhållande till gravfältet. Här utnyttjades den geometriska kartan över Sylta från år 1773. Fältarbetet var planerat att genomföras under en dag och omfatta kartering och beskrivning av fornlämningarna. Inmätning var tänkt att ske med fältdatasystem, där själva mätningen utnyttjar satelliter. Den utrustning som vi hade till förfogande var Trimble Geo XT, med integrerad GPS och handdator. Till denna var tanken att koppla DGPS korrektion med hjälp av en bärbar mottagare, ”Beacon on the Belt”. En viss fotodokumentation planerades med hjälp av digitalkamera. I handdatorn fanns inlagt programmet ArcPad 7 och den vid Riksantikvarieämbetet utvecklade applikationen Fält-GIS 2. Fördelen med att använda Fält-GIS är att inmatningen av resultatet i FMIS underlättas. Karteringen av gravfältet genomfördes den 1 november 2007. Vid besiktningen fungerade inte ”Beacon on the Belt”, dvs. ingen kontakt var möjlig med någon av Sjöfartsverkets fyrar. Därigenom ligger noggrannheten vid inmätningen endast inom 7 meter. Med DGPS-korrektion ligger noggrannheten inom 2 meter. Karteringen av de enskilda anläggningarna blev därigenom ibland felaktig. Med hjälp av 1957 års gravfältskarta korrigerades läget på anläggningarna i efterhand.

Topografi och fornlämningsmiljö

Gravfältet ligger på en moränförhöjning i öppen hagmark och tomtmark. Ytan är cirka 50 x 40 meter, dvs. cirka 2 400 kvadratmeter. Platsen är ur topografisk synpunkt strategiskt belägen mellan två ådalar, Valsta- och Kölstaån. Gravfältet ligger på en långsträckt moränhöjd, med sandig-moig morän. I kanterna av moränhöjden finns band av glaciallera (Magnusson 1979). Förekomsten av glaciallera sammanhänger ofta med förhistorisk agrar bosättning. Dessa jordar var förmodligen lättbrukade med den tidens odlingsteknik. Den höjdplatå där gravfältet är beläget är alldeles ovan höjdkurvan för 20 meter på ekonomiska kartan. Den i väster belägna Valstaåns dalgång omfattar höjdnivåer under 10 meter. Denna höjdplatå har sannolikt befolkats tidigast under yngre bronsålder.

På moränhöjden cirka 300 m söder om Köping 39:1 ligger gravfältet Köping 118:1 som enligt FMIS omfattar en hög och nio runda stensättningar. Två av stensättningarna har synlig stenfyllning och sju är övertorvade. Sammansättningen av gravtyper antyder att gravfältet kan omfatta såväl äldre som yngre järnålder. Gravfältet är skadat av svin som bökat i gravfältet. På ett impediment ute i dalgången cirka 530 m nordväst om gravfältet vid Sylta ligger gravfältet Köping 55:1, som enligt FMIS omfattar 10 runda, övertorvade stensättningar. Detta gravfält är troligen från yngre järnålder. Läget visar att redan under yngre järnålder har troligen en gård etablerats ute i lermarken. Läget sammanfaller med ett stråk av glaciallera.

Ett studium av storskifteskartan över Sylta från 1773 visar att byn då legat cirka 100 m norr om det karterade gravfältet, Köping 39:1. Äldsta belägg för Sylta är 1349 i Svenskt Diplomatarium (Ortnamnsregistret). Där nämns ”*Johannes i Syltum*”. Namnet Sylta kan tolkas som den plats som omges av saltvatten (muntlig uppgift av Torun Zachrisson).

Undersökningsresultat

Resultatet av karteringen framgår av figur 5 och den upprättade listan med anläggningsbeskrivningar. Jag valde vid karteringen att behålla den numrering som användes år 1957. De två anläggningar som blev borttagna och undersökta år 1962 har prickats in ungefärligt. I rapporten från den arkeologiska undersökningen anges tyvärr inte numren från 1957 års gravfältskarta för de undersökta och borttagna anläggningarna. Jag har gjort en egen bedömning av vilka dessa är bland anläggningsbeskrivningarna i rapporten (se fig. 5 och beskrivningarna). Sammanlagt 15 bevarade fornlämningar kunde dokumenteras på gravfältet. Av dessa är 12 upptagna med anläggningsnummer på gravfältskartan från år 1957. 11 av dessa bedömdes som runda, övertorvade stensättningar. En är nu närmast en oval, övertorvad stensättning, som sannolikt ursprungligen var rund. Den är avschaktad i västra kanten, något som konstaterades redan år 1957. Nr 1 vid karteringen är sannolikt avschaktad i västra kanten, vilket också fastställdes år 1957. I övrigt konstaterades år 2007 att ytterligare två av de ursprungliga 12 anläggningarna har mindre kantskador. Nr 12 är uppenbarligen avschaktad i samband med vägbygget efter 1962 års undersökning.

Två runda, övertorvade stensättningar (nr 15 och 16) är nyfynd vid karteringen år 2007. En av dessa är avschaktad i södra kanten. Nr 17 är en ovanlig anläggning, som har registrerats som en stensträng (fig. 2). Möjligen har den ursprungligen varit en del av större grav. Den finns inlagd på 1957 års gravfältskarta, men är inte upptagen som anläggning.

Tolkning och utvärdering

Det är intressant att jämföra 1957 års gravfältskarta med resultaten från 1962 års arkeologiska undersökning. Inom och sydöst om det område där två synliga gravar karterades år 1957 framkom 16 stensättningar och en båtgrav. Detta innebär att antalet gravar ökat med 8,5 gånger efter undersökningen. Ifall samma förhållande råder inom övriga delar av gravfältet borde det totala antalet gravar inom den kvarvarande delen av gravfältet kunna uppskattas till 136. Inom den karterade delen av gravfältet kan även båtgravar finnas. I sydvästra delen, nära platsen för den undersökta båtgraven iaktogs vid besiktningen några svackor, som möjligen kan vara efter båtgravar.

De 15 runda stensättningar som idag återstår på Köping 39:1 uppvisar alla en morfologiskt homogen sammansättning (figur 3). De ligger på mellan 3–6 m diameter och 0,2–0,4 m i höjd. Nr 6 (se omslagsbild) framträder särskilt genom sin välbevarade kantkedja. Nio andra stensättningar har mer eller mindre tydlig kantkedja. Två har mittstenar. Helhetsintrycket är att gravfältet representerar en jämlik social grupp av människor.

Det faktum av detta gravfält på ett felaktigt sätt blivit bedömt som undersökt och borttaget vid andragångsinventeringen 1988 är oroväckande. Kanske bör det vara befogat att bättre utvärdera andragångsinventeringens resultat, särskilt inom Köpingsområdet.

Figur. 2. Stensträngen nr 17 på gravfältet Köping 39:1, Köpings stad, Västmanland. Foto: Förf. 2007-11-01.

Figur. 3. Utsikt åt söder från gravfältet Köping 39:1, Köpings stad, Västmanland. Foto: Förf. 2007-11-01.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Ortnamnsregistret, Institutet för språk och folkminnen, Internet tjänst.

Riksantikvarieämbetets karta över gravfält på Sylta 17 Köping Stad, C. Varenius och V. Eriksson år 1957, ATA 6838/57.

SGU ser Aa, nr 11. 1864.

SGU Ser. Ae nr 35. Jordartskartan 11G Västerås SV. 1978.

T32-36:1, Västmanlands län, Köpings socken, Sylta nr 1, Storskifte, 1773, Jakob Yckenberg & Ludvig Horneman.

Otryckta källor

Rapport, Arkeologisk utredning, Västmanland, Köpings stad, väg E18 Köping-Hälltuna. ATA 2755/91.

Simonsson, H. Rapport. Vs, Köpings sn, Sylta 1:7, Fornl. 39. Undersökning 1962 av VLM. Västerås 1964. ATA 5932/1956, 6653/73.

Litteratur

Carlsson, R. & Alström A. 2003. Fiberoptiskt kabelstråk genom Västmanland. Västmanlands läns museum, Kulturmiljöavdelningen rapport A, 2003:A63.

Magnusson, E. 1979. Beskrivning till jordartskartan Västerås SV. Serie Ae nr 35. Sveriges Geologiska Undersökning. Uppsala.

Österberg, K.J. 1934 Forntidsminnen i Köping.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM dnr:</i>	07102
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-10249-07
<i>Undersökningsperiod:</i>	2007-11-01
<i>Arkeologtimmar:</i>	8 timmar
<i>Maskintimmar:</i>	—
<i>Exploateringsyta:</i>	2400 m ²
<i>Personal:</i>	Örjan Hermodsson
<i>Belägenhet:</i>	Sylta 2:10 och 2:12
<i>Ekonomisk karta:</i>	11G 0c SV
<i>Koordinatsystem:</i>	RT 90
<i>Koordinater:</i>	X6601435, Y1510238
<i>Höjdsystem:</i>	Rh70
<i>Inmätningssmetod:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	8 foton, 1 karta

BILAGOR

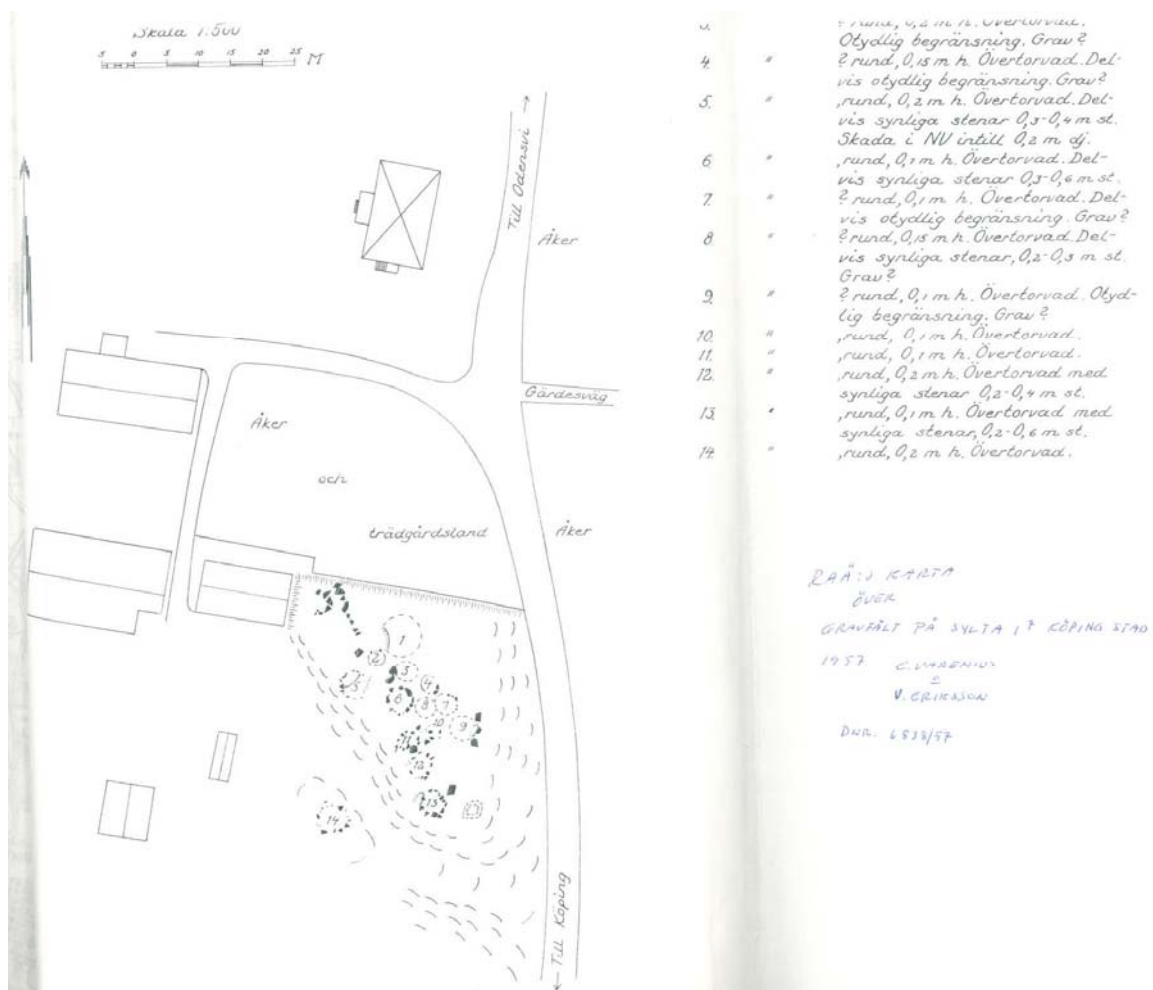

Fig. 4. Riksantikvarieämbetets karta över gravfält på Sylta 17 Köping Stad, C. Varenius och V. Eriksson år 1957.

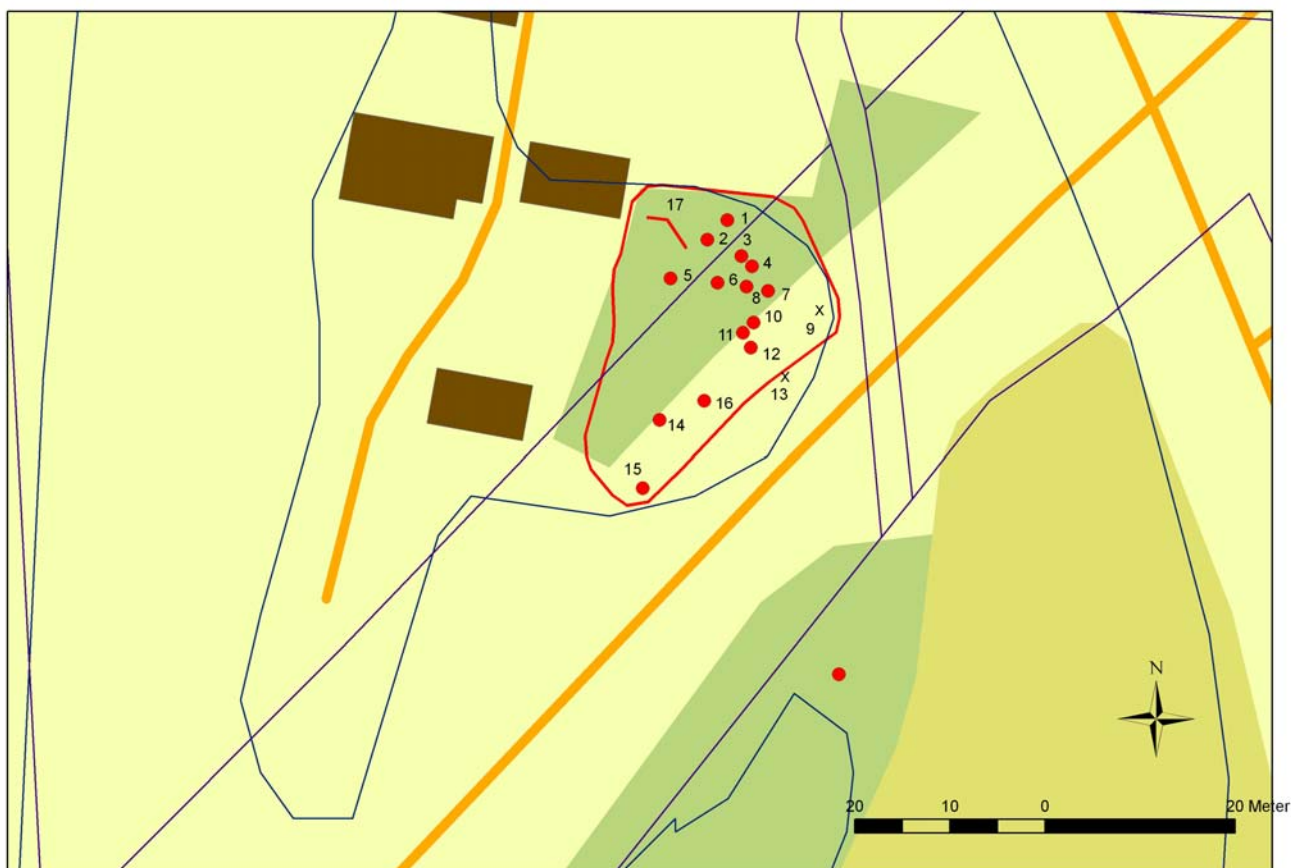

Fig. 5. Det år 2007 karterade gravfältet Köping 39:1, Köpings stad, Västmanland. Bakgrunden är den digitala fastighetskartan.

Lista över anläggningar på gravfältet Köping 39:1 vid Sylta

- 1) Stensättning, ursprungligen rund, nu närmast oval, 5 x 3 m (N-S) och 0,3 m h. Övertorvad. Sannolikt avschaktad i V kanten. Nr. 1 på 1957 års gravfältskarta.
- 2) Stensättning, rund, 3 m diameter och 0,2 m h. Övertorvad, med enstaka stenar i ytan, 0,2–0,3 m st. Kantkedja, delvis synlig, 0,1–0,2 m h, av 0,3–0,6 m l stenar. Nr. 2 på 1957 års gravfältskarta.
- 3) Stensättning, rund, 3 m diameter och 0,2 m h. Övertorvad, med kännbara stenar i ytan. Kantkedja?, i N, 0,1 m h, av 0,2–0,3 m l stenar. I anslutning till V kanten är 2 block, 1,2 x 1 m (N-S) resp. 1,7 x 0,7 m (N-S) och 0,2–0,4 m h. Nr. 3 på 1957 års gravfältskarta.
- 4) Stensättning, närmast rund, 4 m diameter och 0,2 m h. Övertorvad. Rest av kantkedja i S-Ö, 0,2–0,4 m h, av 0,6–0,8 m l stenar. Delvis avschaktad i N-Ö. Nr. 4 på 1957 års gravfältskarta.
- 5) Stensättning, rund, 4 m diameter och 0,3 m h. Övertorvad, med enstaka stenar i ytan, 0,2–0,4 m st. Kantkedja, delvis synlig, 0,2–0,3 m h, av 0,3–0,4 m l stenar. Delvis avschaktad i NV, intill 2 m från kanten. Nr. 5 på 1957 års gravfältskarta.
- 6) Stensättning, rund, 4 m diameter och 0,3 m h. Övertorvad, med enstaka stenar i ytan, 0,3–0,7 m st.

Välbevarad kantkedja, 0,2–0,4 m h, av 0,4–1 m l stenar. Nr 6 på 1957 års gravfältskarta. Tydligaste grav på fältet.

7) Stensättning, rund, 4 m diameter och 0,1 m h. Övertorvad. Kantkedja i Ö, 0,1 m h, av 0,2 m l stenar. Nr 7 på 1957 års gravfältskarta.

8) Stensättning, rund, 3 m diameter och 0,1 m h. Oklar begränsning. Övertorvad. Nr 8 på 1957 års gravfältskarta.

9) Stensättning, undersökt och borttagen. Sannolikt A18 i rapport (Simonsson 1964).

10) Stensättning, rund, 3 m diameter och 0,2 m h. Oklar begränsning. Övertorvad, med kännbara stenar i ytan. Mittsten, 0,5 x 0,4 m (N-S) och 0,2 m h. 2 stenar i kanten, 0,2 m h och 0,5 m l (kantkedja?). Nr 10 i 1957 års gravfältskarta.

11) Stensättning, rund, 4 m diameter och 0,2 m h. Övertorvad, med enstaka stenar i ytan, 0,1–0,3 m st. I S delen är 2 block, 1,1 x 0,6 m (N-S) resp. 1,3 m diameter och 0,4–0,5 m h. Kantkedja, delvis synlig, 0,1–0,3 m h, av 0,4–0,7 m l stenar. Nr 11 på 1957 års gravfältskarta.

12) Stensättning, rund, 4 m diameter och 0,3 m h. Övertorvad, med enstaka stenar i ytan, 0,1 m st. Mittsten, 0,3 x 0,2 m (NÖ-SV) och 0,1 m h. Kantsten i SV, 0,4 m l. Avschaktad vid vägbygge i SÖ kanten. Nyupplagd sten i SV, 0,4 m st. Nr 12 på 1957 års gravfältskarta.

13) Stensättning, undersökt och borttagen. Sannolikt A 21 i rapport (Simonsson 1964).

14) Stensättning, rund, 5 m diameter och 0,4 m h. Övertorvad, med kännbara stenar i ytan. Kantkedja, 0,2–0,4 m h av 0,5–1 m l stenar. Nr 14 på 1957 års gravfältskarta.

15) Stensättning, närmast rund, 5 m diameter och 0,2 m h. Oklar begränsning. Övertorvad, med enstaka stenar i ytan, 0,1–0,3 m st. Kantkedja, delvis synlig, 0,1–0,2 m h, av 0,3–1 m l stenar.

16) Stensättning, närmast rund, 4 m diameter och 0,3 m h. Oklar begränsning. Övertorvad, med enstaka stenar i ytan, 0,1–0,3 m st. I S kanten är 2 block, 0,8–1 m st. Avschaktad i S kanten.

17) Stensträng, 15 m l (löper i vinkel från SÖ till SV), 0,8–1,5 m br och 0,3–0,7 m h. Enskiktad och enradig, av 0,5–1,4 m st, delvis kantställda stenar. Kan vara rest av grav.